

ZEMES REFORMA LATVIJĀ PĒC NEATKARĪBAS ATJAUNOŠANAS

Rihards Šmits¹, Anda Jankava²

¹Profesionālā bakalaura studiju programmas Zemes ierīcība un mērniecība 1.kursa students

²LLU VBF Zemes pārvaldības un ģeodēzijas katedras profesore, Dr.oec.

Kopsavilkums

Latvijā 1990. gada 4. maijā atjaunoja valstisko neatkarību, kā rezultātā jau pēc mēneša – 13. jūnijā Latvijas Republikas Augstākā Padome pieņēma lēmumu “Par agrāro reformu Latvijas Republikā”. Šo datumu uzskata par zemes reformas sākumu. Sākās intensīvi zemes reformas darbi. Zemes reformas mērķis bija pakāpeniskas privatizācijas gaitā pārkārtot zemes lietošanas un īpašuma tiesiskās, sociālās un ekanomiskās attiecības.

Atslēgas vārdi: zemes reforma, zemes lietošana, zemes īpašums.

Ievads

Zeme ir ikvienas nacionālas valsts neatkarības un ilga mūža pamats. 1990. gada 4. maijā Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākā Padome pasludināja Latvijas Republikas valstisko neatkarību. 1990. gada 13. jūnijā Latvijas Republikas Augstākā Padome pieņēma lēmumu par agrāro reformu Latvijas Republikā, kas valstī aizsāka zemes reformas procesu. Zemes reformu veica, lai atgrieztu zemes īpašumus to saimniekiem un viņu mantiniekiem, kam tā piederēja 1940. gada 21. Jūlijā, un ļaujot pārējiem Latvijas iedzīvotājiem iegādāties zemes īpašumus par simboliskām samaksām.

Pētījuma metode un izmantotie materiāli

Darbā tika izmantota aprakstošā metode. Informācija tika iegūta no literatūras avotiem un interneta resursiem.

Diskusija un rezultāti

Pēc neatkarības atjaunošanas ar 1990. gada 13. jūnijā pieņemto lēmumu “Par agrāro reformu Latvijas Republikā” tika pieņemts lēmums atdot zemi un ēkas bijušajiem īpašniekiem un viņu mantiniekiem, kuras tiem piederēja 1940. gada 21. jūlijā. Vienlaikus reformai bija arī otrs mērķis – nodrošināt pārējiem Latvijas iedzīvotājiem iespēju iegūt zemi īpašumā.

Saskaņā ar Saeimas 1990. gada 21. novembrī pieņemto likumu “Par zemes reformu Latvijas Republikas lauku apvidos” gan bijušajiem zemes īpašniekiem, kuriem 1940. gada 21. jūlijā piederēja zemes īpašums Latvijas Republikā, vai viņu mantiniekiem, gan esošajiem zemes lietotājiem un jauniem zemes pieprasītājiem līdz 1991. gada 20. jūnijam, respektīvi, zemes reformas pirmās kārtas ietvaros, bija jāiesniedz pieprasījums par zemes piešķiršanu patstāvīgā lietošanā tajā pašvaldībā, kuras teritorijā atradās pieprasāmā zeme.

Zemi lietošanā bija tiesības pieprasīt Latvijas Republikas pilsoņiem, pilngadīgajiem, arī ārzemēs dzīvojošiem bijušajiem zemes īpašniekiem, tāpat arī juridiskām personām, kā arī valstij un pašvaldībām. Pieprasījumā par zemes piešķiršanu patstāvīgā lietošanā bija jānorāda zemes pieprasīšanas un izmantošanas pamatojums un pieprasāmā zemes platība. Pieprasot zemi, bijušajiem zemes lietotājiem bija jānorāda termiņš, ar kuru tie vēlējās uzsākt

zemes izmantošanu, kas nedrīkstēja būt vēlāks par 1996. gada 1. novembri. Neskatoties uz to, ka likumā "Par Zemes privatizāciju Latvijas Republikas lauku apvidos" bijušajiem zemes īpašniekiem bija noteiktas prioritāras tiesības zemes saņemšanai, izņemot atsevišķos īpaši noteiktos gadījumus, zemes reformas īstenošanā ļoti aktīvi iesaistījās visi Latvijas iedzīvotāji. Saskaņā ar ilggadējā Valsts zemes dienesta darbinieka Oļģerta Leščinska apkopotajiem datiem, līdz 1991. gada 20. jūnijam pagastu pašvaldībās bija iesniegti pieprasījumi par 8,0 milj. ha lauku apvidu zemes, kas par 27% pārsniedza esošo 6,3 milj. ha lielo lauku apvidus zemes kopplatību. No lauksaimniecības uzņēmumu lietošanā esošajiem 3,88 milj. ha zemes izmantošana no 1992. gada bija pieprasīti 4,32 milj. ha, tostarp:

- lielsaimniecībām 2,74 milj. ha
- zemnieku saimniecībām – 0,72milj. ha
- piemājas saimniecībām – 0,62milj. ha
- personiskajām palīgsaimniecībām – 0,24 milj. ha (Leščinskis, 2002).

Kārtību, kādā bija izskatāmi pašvaldības iesniegtie zemes pieprasījumi un sagatavojami priekšlikumi par zemes piešķiršanu lietošanā vai atteikumi pieteikumiem par zemes piešķiršanu lietošanā, noteica ar Latvijas Republikas Ministru Padomes 1991. gada 25. novembra lēmumu 25 Nr. 322 apstiprinātais *Nolikums par lauku apvidu zemi*. Saskaņā ar to lēmumus par zemes piešķiršanu patstāvīgā lietošanā bija tiesības pieņemt Pagasta Tautas deputātu padomēm pēc to projektu saskaņošanas ar attiecīgā rajona Tautas deputātu padomes izpildkomitejas Zemes ierīcības daļu. Pēc zemes pieprasījumu izskatīšanas katram pagastam sastādīja zemes ierīcības projektu, kurā bija jānorāda katra lietošanā piešķiramā zemes nogabala izvietojums dabā, tostarp par zemes nogabaliem, kuru izmantošanas uzsākšana tika pieprasīta līdz 1996. gada 1. novembrim, kā arī valsts un pašvaldību pieprasītajiem zemes nogabaliem un patstāvīgā lietošanā nepiešķiramajiem zemes nogabaliem, kurus dēvēja par valsts rezerves zemi. Pagastu zemes ierīcības projektu izstrādāšana bija jāpabeidz līdz 1992. gada 31. janvārim. Bet, ja zemes pieprasītājiem bija iebildumi pret atsevišķiem projekta risinājumiem, viņi tos rakstiski varēja iesniegt pagasta zemes komisijai 10 dienu laikā pēc projekta apskates termiņa beigām.

Lai gan likums "Par zemes lietošanu un zemes ierīcību" bija attiecināms gan uz lauku apvidu, gan pilsētu zemi un saskaņā ar Saeimas 1991. gada 20. novembrī pieņemto likumu "Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās", pašvaldībām bija deleģētas tiesības fiziskām personām piešķirt zemi patstāvīgā lietošanā ar lietošanas tiesību pāreju citām personām, bet juridiskām personām – patstāvīgā lietošanā bez lietošanas tiesību pārejas, zemes piešķiršanas patstāvīgā lietošanā kārtība pilsētās ievērojami atšķīrās no lauku apvidos īstenotās kārtības.

Saskaņā ar likumu bijušajiem zemes īpašniekiem, visiem pašreizējiem zemes lietotājiem un citiem zemes pieprasītājiem līdz 1992. gada 20. jūnijam bija jāiesniedz pieprasījums par zemes īpašuma tiesību atjaunošanu. Īpašuma tiesību atjaunošanu uz zemi pilsētās vietējās zemes komisijas bieži vien veica kā denacionalizāciju, veidojot īpašumus tieši agrākajās robežās, neņemot vērā, ka tās šķērso pēckara gados likumīgi uzceltās ēkas.

To ļoti labi varam redzēt Rīgā. Dzīvojamo māju pagalmi ir sadalīti nesaprotamas konfigurācijas gabalos. Vienai mājai piesaistīts gabals, uz kura atrodas atkritumu konteineri, citai – zeme ar bērnu rotaļu laukumu, trešajai – pleķītis, uz kura stāv nojume veļas žāvēšanai, kaut arī šo pagalmu lieto visi bez ierobežojuma. Toties zemes komisija ir gandarīta, jo

atjaunojusi acīmredzot ļoti svarīgās, vēsturiskās pirmskara robežas, kuras pirms piecdesmit gadiem atdalīja toreizējo īpašnieku sakņu dārziņus.

Secinājumi

1. Zemes reformu, sākot ar 1990.gadu, regulēja liels skaits likumu un citu normatīvo aktu.
2. Vispirms zeme tika atgriezta likumīgiem īpašniekiem, kam tā piederēja 1940. gada 21. jūlijā.
3. Kaut likumā bija noteikts, ka veidojot īpašumus, jāizstrādā zemes ierīcības projekts, pilsētās bieži zeme tika atgriezta vecajās robežās, neievērojot piecdesmit gados veiktās izmaiņas, tādējādi radot problēmas zemes apsaimniekošanā un izmantošanā.

1. Literatūra

1. Zemes reforma – atslēga uz īpašumu/ J.Mierkalne u.c. Rīga: VZD, 5.-82.lpp.
2. Leščinskis O., 2002. 4.nodaļa Zeme kā īpašumtiesību objekts. No: Zeme mana, tava, mūsu / J. Stradiņš u.c. Rīga: VZD, 67.-104.lpp.